

Tytuł dysertacji: **Problem zła w twórczości eseistycznej Czesława Miłosza**

Czesław Miłosz to twórca, który stawia fundamentalne pytanie o przyczyny, formy i skutki zła. Ten problem przenika nie tylko jego poezję – jest także centralnym punktem bogatej twórczości eseistycznej. Długie pracowite życie tego wielkiego twórcy jest przepełnione pytaniem: *Unde malum?* Odpowiedzi szuka u mistyków, historyków idei, teologów, a nade wszystko u filozofów. Doświadczenie wszelkiego rodzaju zła miało znaczący wpływ na jego biografię artystyczną i wyznaczało dominujące kierunki jej rozwoju. Będąc świadkiem całego prawie XX wieku i początku nowego tysiąclecia, postrzega Miłosz zło będące doświadczeniem zarówno krajów i narodów, jak i konkretnego pokolenia. Sam jest filozofem, choć nie stworzył, jak na przykład Hegel czy Kant, spójnego systemu. W swobodny sposób pisarz porusza się po europejskiej - i nie tylko - tradycji filozoficznej, wybierając to, co staje się inspirujące dla własnej twórczości. Miłosz nie zawsze jasno określa swoje stanowisko, a robi to często poprzez odwołania do sądów innych bez wartościowania ich. Celowo skrywa swoje poglądy za tekstami i wypowiedziami różnych autorów. Aby jeszcze bardziej utrudnić zadanie czytelnikowi i badaczowi, na niektórych mistyków i filozofów powołuje się często, niektórych zaś celowo przemilcza.

Pierwszy rozdział pracy poświęcony jest wybranym nazwiskom, które wywarły ogromny wpływ na poglądy Miłosza. Są wśród nich ci, którzy doświadczyli transcendencji, jak Swedenborg, Boehme czy Blake. Są myśliciele - Szestow czy Bierdiajew, którzy filozofują nie w sposób akademicki, ale całą swoją istotą. Jest Simone Weil, która uczuliła tak mocno Miłosza władzą Konieczności i Przypadku rządzącymi człowiekiem. Nie zabrakło także wpływu dalekiego kuzyna poety - Oskara Miłosza.

Czesław Miłosz w swoich poszukiwaniach filozoficznych zajmuje się badaniem życia i dzieła mistyków chrześcijańskich, szczególnie tych, których umieścić można gdzieś na granicy herezji, a mających wspólne gnostyckie tło.

Drugi rozdział poświęcony został Naturze w eseistycznym dorobku noblisty. Poeta podgląda Naturę z nieufnością. Jest świadomy, że za jej pięknem ukrywa się nieustanne wzajemne pożeranie się. Sceneria ślepej walki w przyrodzie przypomina po części świat ludzki, który oparty jest na nieustannych wojnach i konfliktach o różnym podłożu, a przynoszących śmierć i cierpienie. Poprzez świat Miłosza przebiega linia pęknięcia, gdyż Natura jest piękna i godna ekstatycznego zachwytu, a jednocześnie wzbudza

obrzydzenie, sprzeciw i odrazę. Poeta przeciwstawia się romantycznej wizji Natury, między innymi jako siły rodzącej pozytywne zjawiska, jako dom człowieka czy Bożą księgę tajemniczych znaczeń, gdyż prowadzi to do szkodliwej idealizacji. Za pięknem przyrody ukrywa się bowiem gorzka prawda o świecie.

Trzeci rozdział dotyczy człowieka i jego kondycji w refleksji filozoficznej polskiego eseisty. Miłosz podkreśla pewnego rodzaju poczucie winy, z którym musi się zmagać, a które dotyczy własnego bycia. Nieprzypadkowo jednak dokonuje celebracji istnienia, będącej sprzeciwem wobec konieczności nieuchronnej śmierci. Świadomość własnej skończoności staje się inspiracją do twórczości. Pojawia się fenomen sztuki, która stara się uchwycić i zobaczyć egzystencję człowieka w obliczu konieczności śmierci. Miłosz pokazuje kondycję człowieka po Upadku, podległą konieczności biologicznej. Człowiek musi mieć samoświadomość swojego istnienia, w przeciwnym razie nie byłby człowiekiem i można by go było zrównać ze światem przyrody, który nie potrafi celebrować chwili i zachwycać się pięknem. Pisarz w swoich esejach pokazuje człowieka jako istotę rozdartą między wiarą i rozumem, między dobrem i złem.

Ostatni rozdział dotyczy historiozofii Miłosza, wskazującej na realność obecności zła w przestrzeni politycznej i historycznej. Ukąszenie Heglem ma wpływ na postrzegania Historii i jej praw. Poeta nie usprawiedliwia jednak totalitaryzmów, wojen i innych katastrof historycznych logiką dziejów. Kluczowym aspektem rekonstruowanej przez noblistę wizji świata i jego dziejów jest problem kosmicznego Upadku. Nie ulega złudzie sprawiedliwych ustrojów, harmonijnych narodów ani innych społecznych mitów. Cały świat człowieka, także ten w wymiarach: historycznym, społecznym i politycznym, jest rzeczywistością po Upadku. Sens lub bezsens dziejów wypływa z pytań o przyczyny istnienia zła. Refleksje Miłosza o Historii są zawsze związane z nadzieją Zbawienia.

Czesław Miłosz w swoich esejach zajmuje się tajemniczą mocą zła, które przybiera różne formy i kształty. Jego myśl filozoficzna jest w zasadzie spójna i przepleciona w utworach z różnych okresów życia powtarzającymi się kluczowymi pytaniami o istotę bytu. Zło w swojej potędze jest wręcz absolutne, a jego potęga ukazuje w całej jaskrawości bezsilność człowieka i jego zdumienie. Niniejsza praca jest próbą ukazania kluczowych wybranych aspektów problemu zła w twórczości tego twórcy.

Rzeszów, 3 VII 2017r. Piotr Dombas